

Стільське городище

На Львівщині поблизу Миколаєва і сіл Стільське, Ілів і Діброва є дуже унікальне місце - історико-культурний комплекс Стільське городище, яке походить з VIII - середини XI століть. Незважаючи на свою грандіозність та історичне значення, ці території до сих пір є малодослідженими. Саме тут колись була столиця Великої (Білої) Хорватії. Місто на той час було просто велетенським: укріплена площа сягала понад 250 га, а довжина валів і оборонних стін близько 10 км. На це вказують потужні земляні вали, оточені ровами та штучно споруджені тераси, що кількома рядами опоясували територію давнього міста. На поверхні валів височіли дерев'яні стіни та вежі. До них із середини були прибудовані численні будівлі житлового, господарського та військового призначення. В одному із головних проїздів до міста було розкопано кам'яний брук, який за давнім переказом називали "Білою дорогою".

Перекази повідомляють, що під городищем, глибоко під землею, знаходилося підземне місто. Вчені стверджують наявність тут підземних лабіринтів і не виключено рукотворного походження. Дуже ймовірно, що вони могли використовуватися як печерні храми, усипальниці феодальної знаті та духовенства. Через нестачу коштів на наукові відкриття перекази досі залишаються загадкою.

Довкола дитинця знаходилося укріплене передмістя, де проживало вільне міське населення — купці, ремісники та духовенство. Тут розкопано кілька десятків житлово-господарських та ремісничих об'єктів, садиби окремих заможних городян. На долівках зруйнованих пожежею жител були виявлені рештки печей-кам'янок, зібрані численні зразки кружального і ліпного посуду, предмети повсякденного вжитку, зброя.

Згідно переказів місто було зруйноване після довгої облоги. Штурмом місто ворогам взяти не вдалось, а от хитрість дала свої плоди. Одного вечора нападники зобразили відступ війська. Жителі міста, побачивши як в сутінках віддаляються смолоскипи ворога, відчинили браму. В той же час замаскований гарнізон із засідки увірвався в місто і підпалив його, а військо, що відступало, побачивши сигнал - заграву палаючого міста, швидко повернулось і спалило його до тла. Нечисленні жителі, яким вдалось вижити після цього нападу, місто не відбудували, а поселились поруч в долині річки Колодниці. Тепер тут село Стільське, в назві якого проглядається етимологічний зв'язок зі словом "столиця". На домінуючій висоті у центрі городища збереглися рештки потужних земляних укріплень. Час не зберіг дерев'яних стін, зате пам'ять донесла до наших часів давні назви окремих частин міста: "Золоті ворота", "Залізна брама", "Вежа", "Княжа криниця", "Коморище", "Підкоморище", "Химина долина", "Гребля" та ін.

Ще більш цікавим є те, що під час розкопок дослідники переконались, що більшість з них описує реальні об'єкти. Яскравий приклад цьому є "Біла дорога". На берегах Колодниці чітко проглядаються залишки від набору шлюзів, які використовувались для заходу суден з Дністра до міста - звідси і назва "Гребля".

Найбільшою проблемою у дослідженнях історії білих хорватів є майже повна відсутність писемних згадок про ці племена і їх державу, яка була розташована у передгір'ї Карпат на території сучасних Чернівецької, Івано-Франківської, південних частин Тернопільської та Львівської областей, а також частково на території Польщі і на Закарпатті в верхів'ях річок Латориці і Тиси. Білі хорвати тричі згадуються у "Повісті минулих літ": перший раз в переліку інших східнослов'янських племен, вдруге як учасники походу князя Олега на Візантію у 907 році та втретє під час походу Володимира Великого на їхні землі у 992 році. Також білі хорвати згадуються в книзі Костянтина Багрянородного (імператор Візантії, історик, політичний діяч X ст.) "Про управління імперією", в якій говориться, що хрещені хорвати (ті, що проживають на Балканах) походять від нехрещених хорватів, які живуть за горами Угорськими (сучасне Прикарпаття).

За матеріалами інтернет-ресурсів: www.castles.com.ua, www.pysana.com, www.active.lviv.ua

Розгірче

Однією із історично-культурних цінностей Львівщини є печерний монастир, який знаходиться поблизу села Розгірче. Це цілий монастирський комплекс який знаходиться в печерах і представляє собою унікальний зразок наскельного сакрального будівництва XIII-XVI століть. Таке будівництво не є типовим для теренів Галичини.

Основний скельний масив знаходиться у підніжжі хребта на його північному схилі, віддалений на 200 м від південно-східної околиці села. Крім цього скельного масиву існують ще дві малі скелі, віддалені від нього на 50м. Ці дві скелі були своєрідним в'їздом на територію монастиря. Крім згаданих скель існує ще одна скеля із печерою і відбитими на них хрестами. Вона також знаходиться на північному схилі хребта і віддалена від попередніх скель майже на 200 м у південно-західному напрямі. Найбільш цікавим і вивченим в архітектурному відношенні є основний скельний масив, де знаходиться сам монастир, звідки відкривається прекрасний краєвид на всю навколишню місцевість і долину річки Опір.

Городище мабуть було невеликим за розміром з дерев'яними церквами чи каплицями, келіями та різними господарськими будівлями. Не виключно, що воно мало також оборонний характер. Скельні печери монастиря розташовані в два яруси. На нижньому ярусі розташовувались житлові приміщення, до яких примикала комора, а на верхньому – монастирська церква, до якої ведуть видовбані сходи в декількох місцях. На її місці зараз розташована маленька ікона, яка встановлена у 2003 році.

На стіні, протилежній до входу, знайдено залишки слідів дерев'яної конструкції. Це довбані горизонтальні та вертикальні врубки, які використовувалися для закріплення дерев'яного каркасу. Утворена таким чином стіна прикривала собою пошкоджену тріщинами та корозією кам'яну стіну нави. До церкви вели двоє дверей, про що свідчать врубки для масивних одвірків. Вікна мали дерев'яне обрамлення з решітками, ймовірно були перекриті круглим вітражним склом. Знизу до церкви ведуть витесані у скелі 18 сходинок, біля яких вертикальні отвори. Вони використовувались для кріплення конструкції дерев'яних перил. Вчений-історик В. Карпович трактує цю церкву, як тридільну, однонавову споруду. Причому поділяє простори відповідно на передсінок, нартек, головну наву та пресвітерію (вівтарну частину), що має підвищення над рівнем самої святині. Причому поділяє простори відповідно на передсінок, нартек, головну наву (основне приміщення) та пресвітерію (вівтарну частину), що має підвищення над рівнем самої святині. Дві ніші, видовбані на краях вівтаря, виконували роль протезіса та діяконікона. Три ніші – аркасолії на протилежній стороні служили схованками для церковних риз. Аналогом для них є подібні ніші в старій вірменській церкві у Луцьку, що походить з XIV ст. Стіни печерного монастиря розписані різними написами, найстаріший з яких відноситься до 1675 року. Колись печерний комплекс мав довге дерев'яне продовження або стіни згори скель. У своєму розвитку печерний монастир зазнав деяких змін, пов'язаних з його розбудовою ймовірно в XIII-XIV ст. Цілком можливе використання печер ще в поганські часи, про що свідчать сліди на скелях, а також виявлене тут у 1990 році землеробське поселення на городищі VIII-VII ст. до нашої ери.

За матеріалами інтернет-ресурсів: www.pysana.com, www.stryi.com.ua, www.skole.com.ua, www.marco.lviv.ua

Фортеця Тустань (Урич)

Тустань – пам'ятка природи та археології національного значення, яка не має аналогів у Європі. У геоструктурному відношенні Урицькі скелі розташовані у межах Скибових Карпат. Це ерозійні останці відкладів ямненської світи верхнього палеоцену, орієнтовним віком 55 млн. років. Скелі складені переважно сірими, масивними та грубошаруватими кварцовими пісковиками, шари яких під впливом тектонічних рухів були поставлені майже вертикально, і які утворюють завдяки цьому прямовисні стінки.

До комплексу урицьких пісковиків входять 7 груп скель з яких основною домінантою в ландшафті є скельна група Камінь, розміщена в епіцентрі природного амфітеатру, що формується схилами навколишніх гір. Висота Каменя становить 87 м над рівнем долини. Місто-фортеця Тустань сформувалось та розбудовувалось на трьох скельних групах: Камінь, Мала Скеля та Острій Камінь. Центральна частина граду площею 3 га розташувалась на скельній групі Камінь та навколо нього. Дитинець розміщувався на самому скельному плато.

Чудернацька форма скель слугувала природними стінами, а проміжки між скелями будівничі заповнили дерев'яними колодами, застосовуючи зрубну конструкцію. В скелі, де прилягали колоди та бруси, видовбували пази та вруби. Таким чином сьогодні залишилось близько 4000 слідів на скелях від дерев'яних конструкцій. Багаторічний дослідник Тустані Михайло Рожко на основі детального дослідження залишених слідів та археологічних розкопів виконав графічну реконструкцію фортеці. За увесь свій період існування (IX-XVI ст.) фортеця пережила п'ять будівельних періодів дерев'яної забудови та два – кам'яної.

Тустань стала важливим стратегічним пунктом і входила до єдиної системи Карпатської лінії оборони південно-західних рубежів Київської Русі, а згодом і Галицько-Волинського князівства. В історичних джерелах уперше Тустань згадується у літописі (1333-1384 рр.) підканцлера короля Казимира Янка з Чарнкова та у польського історика Яна Длугоша під роком 1340. Тоді фортеця була захоплена польським королем Казимиром Великим і наново відбудована. На той час фортеця була досить відомою і стояла поруч із такими містами як Львів, Сянок, Перемишль, Кросно, градами Любачів, Теревовля, Галич. За своїм територіальним розміщенням град-фортеця була вдало включена у міжнародні торгові зв'язки як контрольний пункт до карпатських перевалів. Крім цього, Тустань відігравала роль прикордонного та митного центру між Галицько-Волинським князівством та Угорщиною, а пізніше – між Польським королівством та Угорщиною. Найстаріша документальна згадка про Тустань належить до кінця XIV ст.

У листі Папи Римського Боніфация IX від 15 травня 1390 року йдеться про певні надання Владиславом Опольським новозаснованій Галицькій католицькій дієцезії. У фундації йшлося про юрисдикцію архієпископа над містом Рогатином та градами Олеськом і Тустанню, про десятину прибутків від солі в Дрогобичі та Жидачеві. Однак, Тустань у 1398 р. знову повертається під владу перемишльського католицького єпископа. Фортеця із часу її захоплення перебувала від владою польського короля. Про те, що Тустань була центром волості, свідчить Королівська дарча грамота на село Крушельницю від 4 листопада 1395 р. Згодом місто-фортеця переходить під владу польських магнатів та шляхти. У 1539 році король дарує Тустань М. Блізинському, а останній продає її у 1541 році Янові із Тарнова. Ця грамота свідчить, що фортеця перебувала у занедбаному стані. У приписі М. Блізинський та його спадкоємці зобов'язувались власним коштом і заходами відновити замок і підтримувати в належному стані. Фортеця Тустань проіснувала включно до XVI ст. У люстрації Дрогобицької соляної жупи (1565 р.) вказано, що “у Тустані беруть мито від купців,

котрі йдуть горами, минаючи Дрогобич”. В XVII ст. Тустань втрачає роль митниці і занепадає. Серед причин занепаду слід виділити такі: певна стабілізація відносин між Польщею та Угорщиною та поширення кордону Польщі на схід; розробка власних покладів солі у країнах центральної Європи; зміна у військовій техніці і, відповідно, у тактиці ведення бою.

За матеріалами інтернет-ресурсів: www.tustan.com.ua , www.castles.com.ua , www.skelja.at.ua